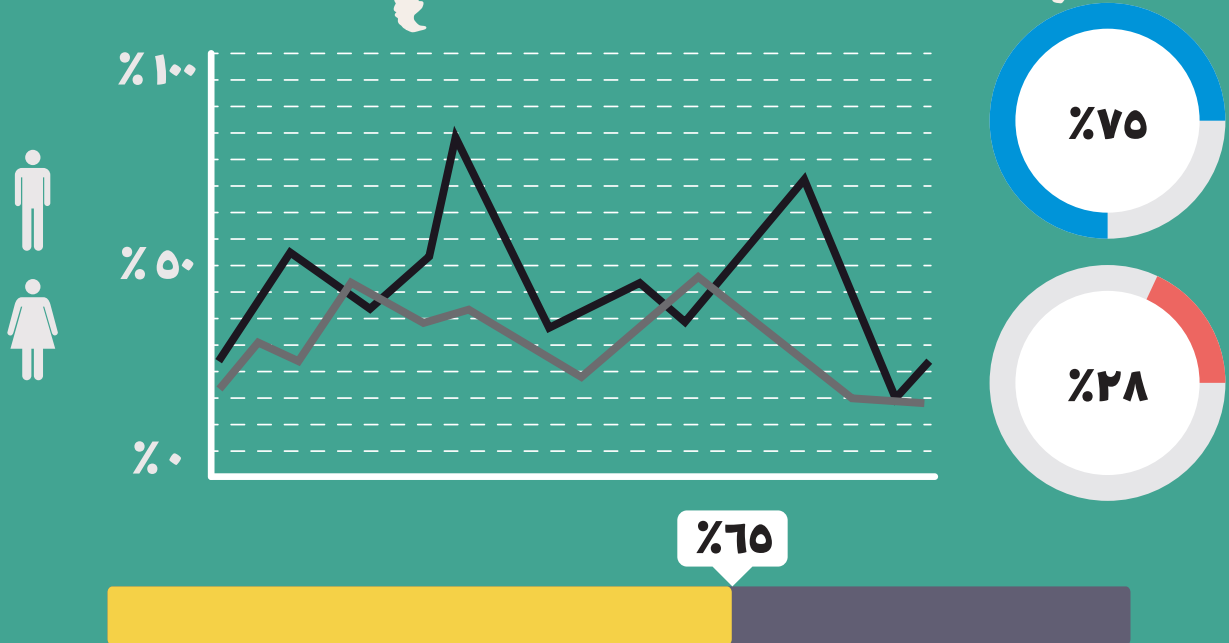

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

گزارش بانک جهانی از وضعیت جدید اقتصاد غیرنظامی افغانستان پس از ۲۰۲۱

(از مجموعه گزارش‌های نهادهای معتبر بین‌المللی)

آذر ۱۴۰۳

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

گزارش بانک جهانی از وضعیت جدید اقتصاد غیرنظامی افغانستان پس از ۲۰۲۱
(از مجموعه گزارش‌های نهادهای معتبر بین‌المللی)

مدیریت دیپلماسی اقتصادی و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: آذر ۱۴۰۳

واژه‌های کلیدی: بازگشت طالبان، تزریق گسترده کمک‌های خارجی، داده‌های روشنایی، خروج نیروهای نظامی
خارجی، رشد سریع اقتصادی

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه کاربردی
۷	مقدمه
۷	بخش اول: زمینه و شرایط اقتصادی افغانستان پیش از ۲۰۲۱
۸	بخش دوم: شوک اقتصادی اوت ۲۰۲۱ و پیامدهای آن
۸	بخش سوم: استفاده از داده‌های روشنایی شبانه به‌عنوان شاخصی از فعالیت اقتصادی
۹	بخش چهارم: نقش پایگاه‌های نظامی در اقتصاد و تأثیرات خروج نیروها
۹	بخش پنجم: تحلیل داده‌های روشنایی شبانه و روندهای اقتصادی
۹	بخش ششم: تغییرات فضایی در فعالیت‌های اقتصادی
۱۰	بخش هفتم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات برای بهبود وضعیت اقتصادی

خلاصه کاربردی

۱. زمینه اقتصادی افغانستان پیش از ۲۰۲۱

افغانستان با وابستگی شدید به کشاورزی و کمک‌های خارجی، سه دوره اقتصادی را تجربه کرده است: رشد بالا بین ۲۰۰۳ تا ۲۰۱۲ به دلیل کمک‌های گسترده خارجی (۹,۴٪ میانگین رشد سالانه)، رکود اقتصادی بین ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۱ به دلیل کاهش کمک‌ها و خروج نیروهای نظامی، و انقباض شدید اقتصادی پس از بازگشت طالبان در ۲۰۲۱ که تولید ناخالص داخلی را در همان سال ۲۰,۷٪ کاهش داد.

۲. شوک اقتصادی پس از اوت ۲۰۲۱

با بازگشت طالبان، کاهش شدید در کمک‌های بین‌المللی و خروج نیروهای نظامی منجر به رکود اقتصادی، افت رفاه عمومی و افزایش نااطمینانی شد. باوجود این، شاخص‌هایی مانند صادرات و واردات بهبود یافته و سطح فقر به تدریج به سطح قبل از بحران (حدود ۵۰٪) بازگشته است.

۳. استفاده از داده‌های روشنایی شبانه:

این گزارش برای تحلیل فعالیت‌های اقتصادی از داده‌های روشنایی شبانه استفاده کرده است. این شاخص مستقل، جایگزینی برای داده‌های اقتصادی سنتی محسوب می‌شود و تغییرات محلی و فضایی در فعالیت‌های اقتصادی را نشان می‌دهد.

۴. نقش پایگاه‌های نظامی در اقتصاد محلی:

پایگاه‌های نظامی در گذشته ۳۰٪ از روشنایی شبانه کشور را تشکیل می‌دادند و اقتصاد محلی را تقویت می‌کردند. اما با خروج نیروهای خارجی در ۲۰۲۱، کاهش شدید روشنایی ناشی از پایگاه‌ها نیازمند پالایش داده‌ها برای ارزیابی دقیق‌تر فعالیت‌های غیرنظامی بود.

۵. تحلیل روشنایی غیرنظامی:

کاهش روشنایی شبانه عمدتاً ناشی از خروج نیروهای نظامی بود. روشنایی غیرنظامی تنها ۷,۱٪ کاهش یافت، اما در برخی مناطق رشد ۲۱,۱٪ داشته که نشان‌دهنده بهبود نسبی در فعالیت‌های اقتصادی است.

۶. تغییرات فضایی در فعالیتهای اقتصادی

مناطق وابسته به کمک‌های بین‌المللی، مانند کابل و استان‌های جنوبی (قندهار، هلمند و زابل)، کاهش شدید در فعالیت اقتصادی را تجربه کردند. در مقابل، مناطقی مانند خوست، هرات، نیمروز و بدخشان رشد محسوسی داشته‌اند.

۷. اثرات مثبت و منفی تغییرات:

کاهش کمک‌های خارجی و نااطمینانی سیاسی، اقتصاد افغانستان را با چالش‌های جدی مواجه کرده است. با وجود این، برخی مناطق از فعالیتهای اقتصادی جدید بهره‌مند شده‌اند.

۸. پیشنهادات برای بهبود وضعیت اقتصادی:

تمرکز بر تحلیل دقیق‌تر داده‌های محلی و بهبود سیستم‌های حساب ملی می‌تواند تصویری واقعی‌تر از اقتصاد افغانستان ارائه دهد. همچنین، سرمایه‌گذاری در بخش‌های غیرنظامی و حمایت از مناطق آسیب‌پذیر پیشنهاد شده است.

۹. چشم‌انداز رفاه عمومی:

علیرغم چالش‌ها، نشانه‌هایی از بهبود در رفاه عمومی مشاهده می‌شود، اما همچنان نیمی از جمعیت زیر خط فقر زندگی می‌کنند.

۱۰. اهمیت تحلیل روندهای اقتصادی:

استفاده از روش‌های نوآورانه مانند روشنایی شبانه و تمرکز بر پویایی‌های محلی، ابزارهای مؤثری برای درک بهتر از وضعیت اقتصادی افغانستان و تدوین سیاست‌های حمایتی مناسب هستند.

مقدمه

افغانستان، کشوری محصور در خشکی با جمعیتی عمدتاً روستایی، طی دهه‌های گذشته تحت تأثیر عوامل مختلفی چون جنگ، ناامنی، کمک‌های خارجی و تحولات سیاسی قرار داشته است. رویدادهای اوت ۲۰۲۱، که منجر به بازگشت طالبان به قدرت شد، نقطه عطفی در تاریخ اقتصادی این کشور به‌شمار می‌رود. پس از این تحولات، اقتصاد افغانستان با کاهش شدید تولید ناخالص داخلی، رکود و کاهش سطح رفاه عمومی مواجه شد. گزارش جدید بانک جهانی^۱، با تمرکز بر داده‌های روشنائی شبانه^۲ به‌عنوان شاخصی مستقل از فعالیتهای اقتصادی، روندهای اقتصادی پس از تحولات اخیر و چالش‌های پیش‌روی کشور را بررسی کرده است. نکات کلیدی این گزارش در ادامه می‌آید:

بخش اول: زمینه و شرایط اقتصادی افغانستان پیش از ۲۰۲۱

افغانستان با یکی از پایین‌ترین نرخ‌های تولید ناخالص داخلی سرانه در جهان، به شدت وابسته به کشاورزی است. حدود ۷۵ درصد از جمعیت این کشور در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و برای امرار معاش به کشاورزی متکی هستند. طی دهه‌های گذشته، عملکرد اقتصادی افغانستان به سه دوره اصلی تقسیم می‌شود:

۱. دوره رشد بالا (۲۰۰۳-۲۰۱۲)

در این دوره، افغانستان رشد اقتصادی سریعی را تجربه کرد که میانگین سالانه آن ۹.۴ درصد بود. این رشد به‌طور عمده به دلیل کمک‌های خارجی و سرمایه‌گذاری‌های زیرساختی در زمینه‌های غیرنظامی نظیر آموزش، بهداشت و حمل‌ونقل شکل گرفت. کمک‌های توسعه‌ای و نظامی به این کشور از ۴۰۴ میلیون دلار در سال ۲۰۰۲ به بیش از ۱۵.۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰ افزایش یافت، رقمی که معادل ۹۸ درصد از تولید ناخالص داخلی بود. حضور نظامی بین‌المللی نیز با افزایش تعداد نیروها از حدود ۳۰,۰۰۰ نفر در سال ۲۰۰۸ به بیش از ۱۰۰,۰۰۰ نفر در سال ۲۰۱۲ تأثیر

۱- متن گزارش در این آدرس قابل دستیابی است:

<https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/1ff3bd5e-5e91-420d-9db9-44aec90677dc/content>

۲- روشنائی شبانه در تحلیل‌های اقتصادی به عنوان شاخصی نوین برای ارزیابی سطح فعالیتهای اقتصادی و تغییرات در جوامع مختلف استفاده می‌شود. این داده‌ها که از طریق تصاویر ماهواره‌ای ثبت می‌شوند، بازتاب‌دهنده میزان نور منتشرشده در مناطق مختلف در طول شب است و می‌تواند به عنوان معیاری برای سنجش فعالیتهای انسانی و اقتصادی به کار رود. روشنائی شبانه به ویژه در مناطقی که جمع‌آوری داده‌های رسمی و سنتی دشوار است، به محققان این امکان را می‌دهد تا با دقت بیشتری روندهای اقتصادی، توزیع فضایی فعالیت‌ها و تغییرات در طول زمان را تحلیل کنند. در کشورهایی نظیر افغانستان، که با مشکلاتی همچون درگیری‌های مسلحانه و ضعف زیرساخت‌های آماری مواجه هستند، استفاده از داده‌های روشنائی شبانه ابزاری قدرتمند برای تحلیل تغییرات اقتصادی و اجتماعی محسوب می‌شود. این داده‌ها می‌توانند نشان‌دهنده بهبود یا رکود فعالیتهای اقتصادی، تغییر در الگوهای مصرف انرژی و حتی تأثیرات ناشی از تغییرات سیاسی و نظامی باشند. به عنوان مثال، کاهش روشنائی شبانه در مناطقی که پایگاه‌های نظامی تعطیل شده‌اند، می‌تواند نشان‌دهنده تغییرات در سطح فعالیتهای اقتصادی و کاهش جریان کمک‌های خارجی باشد. در مجموع، روشنائی شبانه ابزاری مؤثر برای ارائه دیدی دقیق‌تر از وضعیت اقتصادی و اجتماعی جوامع و تحلیل تغییرات پویای آن‌ها در طول زمان است.

قابل توجهی در ساختار اقتصادی کشور داشت.

۲. دوره رکود و کاهش رشد (۲۰۱۴-۲۰۲۱)

با آغاز خروج نیروهای بین‌المللی و کاهش کمک‌های خارجی از سال ۲۰۱۴، اقتصاد افغانستان وارد دوره‌ای از رکود شد. نرخ رشد اقتصادی به میانگین ۲ درصد کاهش یافت و درآمد سرانه نیز افت کرد. کاهش امنیت و افزایش نااطمینانی سیاسی موجب کاهش شدید جریان کمک‌های غیرنظامی از ۴.۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۲ به ۲.۸ میلیارد دلار در پایان این دوره شد. در نتیجه، فقر در مناطق شهری و روستایی افزایش یافت به گونه‌ای که حدود ۵۰ درصد از جمعیت افغانستان در سال‌های ۲۰۲۰-۲۰۲۱ زیر خط فقر زندگی می‌کردند.

۳. دوره انقباض شدید پس از اوت ۲۰۲۱

تحولات سیاسی اوت ۲۰۲۱ و بازگشت طالبان به قدرت، افغانستان را وارد دوره‌ای از انقباض شدید اقتصادی کرد. بر اساس برآوردهای رسمی، تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۲۱ با ۲۰.۷ درصد کاهش مواجه شد و این روند کاهشی در سال ۲۰۲۲ نیز ادامه یافت. کاهش کمک‌های بین‌المللی و خروج نیروهای نظامی تأثیرات گسترده‌ای بر اقتصاد این کشور داشت.

بخش دوم: شوک اقتصادی اوت ۲۰۲۱ و پیامدهای آن

با بازگشت طالبان به قدرت، افغانستان شاهد تغییرات عمده‌ای در ساختار اقتصادی خود شد. از جمله مهم‌ترین تأثیرات این تغییر، کاهش شدید در تولید ناخالص داخلی و سطح رفاه عمومی بود. بر اساس داده‌های رسمی، اقتصاد افغانستان در سال ۲۰۲۱ با ۲۰.۷ درصد کاهش در تولید ناخالص داخلی مواجه شد. این انقباض شدید ناشی از کاهش ناگهانی کمک‌های بین‌المللی و خروج نیروهای نظامی خارجی از کشور بود. همچنین، نااطمینانی سیاسی و اقتصادی در پی تحولات، شرایط را برای رشد اقتصادی دشوارتر کرد. با این حال، برخی از شاخص‌های اقتصادی مانند واردات و صادرات نشان‌دهنده نشانه‌هایی از بهبود بوده‌اند. به‌عنوان مثال، میزان صادرات و واردات نسبت به سال ۲۰۲۰ افزایش یافته و سطحی فراتر از قبل را تجربه کرده‌اند. علاوه بر این، داده‌های رفاهی نشان می‌دهند که سطح فقر به تدریج به سطح پیش از بحران بازگشته و حدود ۵۰ درصد از جمعیت زیر خط فقر زندگی می‌کنند.

بخش سوم: استفاده از داده‌های روشنایی شبانه به‌عنوان شاخصی از فعالیت اقتصادی

یکی از روش‌های جدید و نوآورانه برای ارزیابی وضعیت اقتصادی در افغانستان، استفاده از داده‌های روشنایی

شبانه است. این داده‌ها به عنوان شاخصی مستقل از فعالیت‌های اقتصادی عمل می‌کنند و تصویری دقیق از روندهای اقتصادی و تغییرات محلی ارائه می‌دهند. با توجه به محدودیت‌های موجود در گردآوری داده‌های اقتصادی در افغانستان، استفاده از روش‌های شبانه به محققان این امکان را می‌دهد که ارزیابی دقیق‌تری از وضعیت اقتصادی کشور داشته باشند.

بخش چهارم: نقش پایگاه‌های نظامی در اقتصاد و تأثیرات خروج نیروها

پایگاه‌های نظامی در گذشته نقش مهمی در اقتصاد محلی افغانستان ایفا می‌کردند. این پایگاه‌ها به دلیل حضور نیروهای خارجی، به فعالیت‌های اقتصادی محلی رونق می‌بخشیدند و سهم قابل توجهی از روشنایی شبانه کشور را تشکیل می‌دادند. به‌طور مثال، در سال ۲۰۱۲، پایگاه‌های نظامی حدود ۳۰ درصد از نور منتشرشده را تشکیل می‌دادند. با خروج نیروهای بین‌المللی و بسته شدن پایگاه‌های نظامی در سال ۲۰۲۱، کاهش شدید در روشنایی ناشی از آن‌ها مشاهده شد. این تغییر نیازمند پالایش داده‌ها برای ارزیابی دقیق‌تر فعالیت‌های اقتصادی غیرنظامی بود. برای مثال، پایگاه هوایی قندهار در سال ۲۰۱۳ تقریباً به اندازه شهر قندهار نور داشت، اما تا سال ۲۰۲۲ این روشنایی به‌طور کامل خاموش شد. عدم توجه به این تغییرات می‌توانست منجر به بیش‌برآوردی در سطح فعالیت‌های اقتصادی محلی قبل از تغییر رژیم شود.

بخش پنجم: تحلیل داده‌های روشنایی شبانه و روندهای اقتصادی

تحلیل داده‌های روشنایی شبانه نشان می‌دهد که کاهش روشنایی کلی شبانه پس از تغییر رژیم، بیشتر ناشی از خروج نیروهای نظامی بود. در مقابل، روشنایی غیرنظامی تنها با ۷.۱ درصد کاهش مواجه شد. این امر نشان می‌دهد که بخش‌های غیرنظامی اقتصاد همچنان فعال باقی مانده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد که روشنایی غیرنظامی، شاخصی دقیق‌تر برای ارزیابی وضعیت اقتصادی کنونی افغانستان در مقایسه با روشنایی کلی شبانه است. رشد ۲۱.۱ درصدی روشنایی غیرنظامی طی سال‌های اخیر، نشان‌دهنده بهبود نسبی در فعالیت‌های اقتصادی است.

بخش ششم: تغییرات فضایی در فعالیت‌های اقتصادی

تغییرات فضایی در فعالیت‌های اقتصادی افغانستان پس از بازگشت طالبان به قدرت، به وضوح قابل مشاهده است. مناطقی که به شدت به فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با درگیری‌ها و کمک‌های بین‌المللی وابسته بودند، بیشترین تأثیرات منفی را تجربه کردند. به‌طور خاص، کابل و برخی استان‌های جنوبی مانند قندهار، هلمند و زابل شاهد کاهش قابل توجهی در روشنایی غیرنظامی بودند. در مقابل، استان‌هایی نظیر خوست، هرات، نیمروز و بدخشان رشد محسوسی در سطح فعالیت‌های اقتصادی داشته‌اند.

بخش هفتم: نتیجه‌گیری و پیشنهادات برای بهبود وضعیت اقتصادی

تحولات اقتصادی افغانستان پس از سال ۲۰۲۱ نشان‌دهنده چالش‌های متعددی است که این کشور با آن‌ها مواجه است. با این وجود، داده‌های روشنائی شبانه نشان‌دهنده نشانه‌هایی از بهبود فعالیت‌های اقتصادی در برخی مناطق است. استفاده از داده‌های دقیق‌تر و نظرسنجی‌های جدید می‌تواند به بهبود سیستم‌های حساب ملی و ارائه تصویری واقعی‌تر از وضعیت اقتصادی کمک کند. همچنین، تمرکز بر تحلیل روندهای اقتصادی محلی و تغییرات در الگوهای فعالیت‌های اقتصادی می‌تواند به درک عمیق‌تری از تحولات و پویایی‌های اقتصادی کشور منجر شود.